

FELSŐOKTATÁSI TRENDEK

- A 21. században a társadalmi, gazdasági, környezeti és technológiai kihívások jelentős változásokat indítottak el a felsőoktatásban is
- A hallgatói összetétel változása a felsőoktatásban alkalmazott tanítási módok változását indukálta, alkalmazkodva az újonnan belépő generációk igényeihez.
- Az Európai Egyetemek Szövetségének (EUA) 2023 április és július között végrehajtott felmérése szerint a felsőoktatási intézmények 70%-a szerint a nem megfelelő finanszírozás jelenti a legfőbb akadályozó tényezőt a jobb minőségű oktatás nyújtásában.
- Az EUA felmérése szerint, míg 2021-ben a felsőoktatási intézmények 61%-a rendelkezett fenntarthatóságra vonatkozó stratégiával, 2023-ban 74%-uk, a felmérésben részt vevő magyar egyetemeknek pedig 75%-a.
- Legjelentősebb technológiai kihívást napjainkban a mesterséges intelligencia jelenti az egyetemek és főiskolák számára, többek között a tananyagfejlesztés és a számonkérés területein.

Az Infojegyzet a kormány [T/11622.](#) számú törvényjavaslatához kapcsolódóan bemutatja a felsőoktatást érintő egyes társadalmi, gazdasági, környezeti és technológiai kihívásokat, valamint az ezekre reflektáló egyes intézkedéseket.

A felsőoktatás jövőjét kutató kérdések – mint például az oktatás és a kutatás természete és hatóköre, a hallgatók összetétele és tanítási módja, valamint az intézmények vezetésének módjai – a világ összes országában megfogalmazódnak. Az **egyetemek az elérhető forrásokért, a hallgatókért, az oktatókért és kutatókért versenyeznek szerte a világban.** Az Európai Egyetemek Szövetsége (EUA) "[Egyetemek falak nélkül. Vízió 2030-ra](#)" dokumentuma szerint a jövő kívánatos egyetemének – az alapvető értékek megőrzése mellett – nyitottnak, a társadalom iránt elkötelezettnek; valamint felelős, autonóm és különböző profilokkal rendelkező intézménynek kell lennie (EUA [2021](#)).

A felsőoktatás reformját Európában az 1998-as Sorbonne-i Nyilatkozat indította el, mely Európa gazdasági versenyképességének növelés érdekében a felsőoktatásban rejlő lehetőségek jobb kiaknázását kívánta elérni. 1999-ben a Bolognai Nyilatkozatban a tagországok részletesen kifejtették elképzeléseiket (Broucker et al [2019](#)).

A Bolognai Nyilatkozat eredetileg hat lépésben határozta meg az Európai Felsőoktatási Térség (EFT) létrehozását. A cél az összehasonlítható, egymásra épülő, kreditrendszerű, két ciklusú képzési rendszer kialakítása, az európai szintű minőségbiztosítás megvalósítása, a mobilitás, illetve a felsőoktatás európai dimenziójának támogatása volt. A felsőoktatásért felelős miniszterek rendszeresen megrendezésre kerülő találkozóin további célokat tűztek ki, ezek az egységes minőségbiztosítás, a háromciklusú képzés kialakítása, a szociális dimenzió és az esélyegyenlőség területeit érintette.

2024-ben a tiranai konferencián a miniszterek a már kidolgozott Bologna-eszközök teljes alkalmazásának szükségességére hívták fel a figyelmet. A konferencián elfogadott nyilatkozat kötelezettséget vállalt az EFT alapértékek, mint például az akadémiai és intézményi szabadság, a vezetésben való hallgatói-oktatói részvétel, és a 21. század kihívásaira való felkészülés erősítésére egyaránt (Tiranai Miniszteri Nyilatkozat, [Annex 1](#)).

A konferencia során létrehozott, a [Bologna jövőjét vizsgáló munkacsoport](#) 2024 és 2027 közötti feladata, hogy a társadalmi, gazdasági, környezeti és technológiai fejlemények miatti változásokra válaszokat fogalmazzon meg. A válaszoknak többek között a fenntartható finanszírozás, az oktatás nyújtásának új módozatai, a közös programok fokozottabb felhasználása, a felsőoktatási intézmények vállalkozó és innovációs képességeinek támogatása kérdéseit kell érintenie.

TRENDEK, KIHÍVÁSOK

Társadalmi kihívások

2001-től a felsőoktatás miniszteri találkozónak állandó témájává vált a felsőoktatás szociális dimenziójának kérdése. A nyilatkozatok kiemelik, hogy a felsőoktatásba belépő, abban részt vevő és azt befejező **hallgatói összetételének tükröznie kell a népesség sokszínűségét**, biztosítani kell a "nem tradicionális", illetve a hátrányos helyzetű csoportok hozzáférését.

A hallgatói összetétel változása ugyanakkor szükségessé teszi az új, rugalmasabb, interaktív tanítási, tanulási módszerek bevezetését, az online, a vegyes és távoktatás használatát. Egyre hangsúlyosabbá válik a hallgató-centrikus oktatás, a változatos tanulási pályák létrehozása. Igényként merül fel a felsőoktatást megelőző, iskolarendszeren kívüli, nonformális és informális tanulási eredmények elismerése (EUA [2021](#)). A felsőoktatási intézmények számára azonban az új típusú képzések, mint például a tömeges jellegű, nyílt online kurzusok ([MOOCs](#)) kihívást jelentenek, például a képzések magas lemorzsolódási aránya, a nem megfelelően kidolgozott tananyag és értékelési rendszerek miatt (Yu Li [2019](#)).

Gazdasági kihívások

Az egyetemek működését alapvetően meghatározza a rendelkezésükre bocsátott állami források nagysága. Az EFT térségben az országok többségében az egyetemek alaptevékenységeik állami finanszírozása egy támogatási kereten (block grant) belül valósul meg. A finanszírozás ezen módja szerint az egyetemek szabadon oszthatják fel forrásaikat, a támogatási összeg meghatározásához használt paraméterektől függetlenül (EUA [2023](#)). Az EUA szerint az európai felsőoktatási

térségben a felsőoktatás finanszírozásának állami forrásai ugyan stabilnak mondhatók, de **relative alacsony szintűek, a GDP 1%-a körül alakulnak** (EUA [2021](#)). A "Trend 2024" c. jelentés megírásához közel 500 európai felsőoktatási intézmény válaszait gyűjtötte be az Európai Egyetemek Szövetsége. Az intézmények 44%-a arról számolt be, hogy a megelőző öt év során a pénzügyi forrásaik vagy csökkentek vagy nem voltak elégségesek. Az intézmények döntő többsége (70%-a) szerint az oktatás minőségének javításában az alulfinanszírozottság a három leginkább akadályozó tényező egyike. A finanszírozás kapcsán **az intézmények számára kihívást jelent például, hogy a rövidebb, továbbképzési vagy átképzési kurzusokhoz nem rendelkeznek szükséges forrásokkal**, így a meglévő forrásaikon belül kénytelenek alkalmazkodni az igényekhez (EUA [2024](#)).

Környezeti kihívások

A rugalmas tanulási lehetőségek kapcsán az Európai Unió Tanácsa 2022-ben fogadta el az egész életen át tartó tanulást és a foglalkoztathatóságot célzó, ún. mikrotanúsítványokra vonatkozó ajánlást ([2022/C 243/02](#)).

A mikrotanúsítványok a rövid tanfolyamok keretében elsajátított eredményeket igazolják, céljuk, hogy a "kis részletekben" átadott tudást tanúsítsák.

A zöld átállásról és a fenntartható fejlődést szolgáló tanulás ösztönzéséről szóló Európai Tanács 2022-ben elfogadott ajánlása kiemeli, hogy a holisztikusan értelmezett oktatási ágazatnak képesnek kell lennie a fenntartható jövőhöz hozzájárulni ([2022/C 243/01](#)).

Az EUA felmérése szerint a zöldítés és a fenntartható fejlődés kiemelt stratégiai jelentőséggel bír a felsőoktatási intézmények döntő többsége (74%-a) számára, többek között az oktatási tartalmakat, a társadalmi szerepvállalást érintően, de megjelenik például a campusok zöldebbé tételében és az energiamegtakarítást célzó intézkedéseikben is (EUA [2024](#)).

2025 februárban Barcelonában megrendezett "[Több mobilitás, kevesebb karbonlábnyom](#)" elnevezésű hallgatói mobilitási csúcs-találkozón a fenntartható mobilitás kapcsán a szakértők, a politikai döntéshozó, illetve az

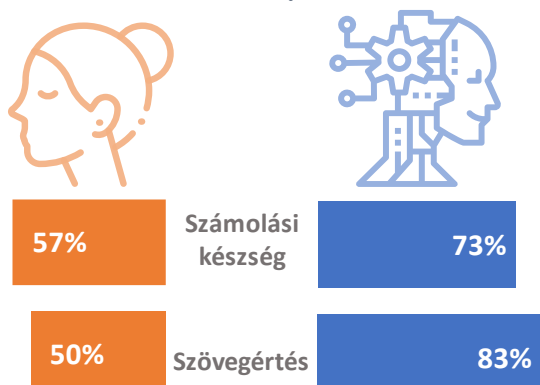
egyetemi hallgatók azt vitatták meg, hogy hogyan lehet összeegyeztetni a hallgatói mobilitási célokat a környezeti fenntarthatósággal. Jó gyakorlat többek között a [Zöld Erasmus+](#) program.

Technológiai kihívások

A technológia fejlődése által a munkaerőpiacon elindult jelentős változások az oktatást is érintik: **az új készségek iránti igények az oktatás tartalmát módosítják folyamatosan, a digitális eszközök szélesebbkörű használata pedig a képzésben való rugalmasabb részvételt segítik elő.** Legújabbban a mesterséges intelligencia (MI) térhódítása teremt kihívásokat ([COM\(2018\) 237 final/2](#)), mint például az oktatók részéről a folyamatos tananyagfrissítés, az MI-technológiák megértéséhez és alkalmazásához szükséges folyamatos tanulás, az MI-ben rejlő lehetőség és korlátok megismerése és új készségek elsajátítása (Akinwalere és Ivanov [2022](#)).

A nyelvi modellek fejlődése miatt az MI által elért potenciális eredmények egyéb problémákra is felhívják a figyelmet. Szakértői értékelések szerint a mesterséges intelligencia teljesítménye a felnőttek képességmérésének (ún. [PIAAC-kutatás](#)) szövegértési tesztjein az öt fokozatú skálán 2016-ban 2-es szintű volt, 2021-ben pedig megközelítette a 3. szintet. Ugyanakkor 2022-ben a felnőttek 11,6%-a rendelkezett a hármas szintnél magasabb szövegértési szinttel (OECD [2024](#)). Kutatók felhívják a figyelmet, hogy az MI és a felnőttek

1. ábra: A felnőttek képességmérési feladatait helyesen megoldó felnőttek, illetve az MI által helyesen megoldott feladatok aránya, 2021

Forrás: [Infoszolg/OECD \(2023\)](#) Table 6.1

A módszertan részleteit a hivatkozott forrás tartalmazza.

képességszintjének összevetése még jóval a nagy nyelvi modellek frissítése – pl. a ChatGPT bevezetése előtt – történt, azóta az MI még jelentősebb eredményeket érhet el (Tom [2023](#)).

A 2021 ÉS 2024 KÖZÖTTI FELSŐOKTATÁSI CSELEKVÉSI TERV – MAGYARORSZÁGI EREDMÉNYEK

Magyarországon a kormány a *"Fokozatváltás a felsőoktatásban – középtávú szakpolitikai stratégia 2016"* c. [dokumentum](#)ban az oktatás, a kutatás-fejlesztés, a társadalmi-gazdasági célok, az intézményirányítás és a finanszírozás fejlesztése, illetve a kiemelt képzési területek fejlesztése mentén 2030-ig fogalmazott meg célokat. A megvalósítandó célok teljesítését összesen 23 szakmai mutató méri. A 2021 és 2024 között elért eredményeket a *Jelentés a „Fokozatváltás a felsőoktatásban – középtávú szakpolitikai stratégia 2016” 2021–2024. évekre szóló cselekvési tervének végrehajtásáról* című dokumentum foglalta össze.

A 2030-ra kitűzött társadalmi-gazdasági célok az esélyteremtés, a társadalmi felzárkózás és a képzéshez való hozzáférés kapcsán a társadalmilag-gazdaságilag hátrányos helyzetű hallgatókra vonatkozóan határoz meg többek között célértékeket. A több kategória mentén aggregált célmutató értéke a felsőoktatásba felvettek hallgatók esetén 8,08, a diplomát szerzettek esetén pedig 2,88%. 2023-ban ezek az arányok 7,60, illetve 3,41%-ot mutattak (Oktatási Hivatal [Felsőoktatási stratégiai indikátorok](#)). A 2024-es jelentés szerint a 2030-ra a kitűzött célérték a fejlesztendő járásokból felvett hallgatók arányára vonatkozóan 14,34, a diplomát szerzettek arányára pedig 14,5%.

Polónyi a 2001 és 2022 közötti évek felsőoktatásba való bejutási esélyei kapcsán kiemeli, hogy az esélyek mind a "tradicionális" (alap- és osztatlan nappali munkarendű képzések), mind pedig a "nem tradicionális" képzések esetén növekedtek, bár utóbbiak esetén a bejutási esély csökkenő ütemű volt:

a 18 évesek közül a bejutási arány 2001-ben 36, 2022-ben 47% volt, az érettségizettek közül a felvettek aránya lényegében állandó, 70% körüli. A bejutási arány a lakóhely kistérségi fejlettségi szintje szerint azt mutatta, hogy **minél fejletlenebb egy régió, annál kisebb a jelentkező esélye a felvételre, az általuk elért pontszám pedig annál alacsonyabb, minél fejletlenebb térségből érkeznek** (Polónyi [2023](#)).

A felsőoktatási stratégia részeként a finanszírozás-fejlesztési célként többek között a feladat- és teljesítményalapú rendszer megteremtését, az intézmények piaci forrásbevonó képességének növelését határozták meg. A 2024-es jelentés szerint a modellváltás eredményeként ezekben az intézményekben a vállalati bevétel 20, a szellemi tulajdon hasznosítási bevétel 8%-kal nőtt. **Magyarország 2016 és 2022 között megduplázta a felsőoktatás finanszírozására fordított összeget, "ezzel GDP-arányosan mintegy 2%-os költséssel az EU TOP 5 országa között van"** (Jelentés [2024](#)).

A **2023-ban elfogadott Neumann János Program** egyik kiemelt fókuszterülete az egyetemek, illetve a zöld átállás. A fenntarthatóság szempontjait az elmúlt években a magyar felsőoktatási intézmények is az önálló stratégiájuk részévé tették. Az intézmények fenntarthatóságra vonatkozó tevékenységeit különböző mutatók mentén is rangsorolják. Ezek a mutatók pl. környezetre és infrastruktúrára, a zöldfelületek arányára,

a takarékos vízhasználatra, az energiatakarékosra, a hulladékgazdálkodásra, a fenntarthatósági kurzusok arányára stb. vonatkoznak. A fenntarthatósági szempontokat értékelő rangsorok közül a legkorábbi az [UI GreenMetric World University Ranking](#), amely 2010 óta végez ilyen értékelést. A Times Higher Education [Impact Rankings](#) 2019 óta, a QS World University Rankings [Fenntarthatósági rangsora](#) pedig 2022-től értékeli az egyes egyetemeket. 2024-ben az egyes rangsorokba 10–13 magyar felsőoktatási intézmény is bekerült, közülük három egyetem (Debreceni Egyetem, Szegedi Egyetem, ELTE) mindhárom listában kedvező helyen szerepelt (Fási [2023](#)).

A technológiai fejlődés által okozott kihívások mind a hallgatói, mind az oktatói oldalt érintik. Számos tanulmány hívja fel a figyelmet a hallgatók technológiai felkészültségének, a tanulási stílusoknak, szokásoknak, igényeknek az eltérő jellegére, amelyekhez az intézményeknek, oktatóknak is alkalmazkodniuk kell. Emellett a digitális környezet folyamatosan és gyorsan változik. **Erre a kihívásra számos hazai felsőoktatási intézmény külföldi példákat követve ún. tanulás és tanítástámogató központot hozott létre,** amelyeknek a feladata az oktatók és hallgatók támogatása a készségek fejlesztésében. Ilyen központ működik többek között az ELTE-n, a Budapesti Corvinus Egyetemen és a Pécsi Tudományegyetemen (Bodnár [2024](#)).

Források:

- Polónyi ([2023](#)): Bejutás a felsőoktatásba - növekvő egyenlőtlenségek, Új Pedagógiai Szemle, 2023, 73. évfolyam, 05-06. szám
- EUA ([2023](#)): University Autonomy in Europe IV The Scorecard 2023. Enora Bennetot Pruvot, Thomas Estermann and Nino popkhadze, European University Association
- OECD ([2023](#)): Is education Losing the Race with Technology: AI's Progress in math and Reading, Educational Research and Innovation, 2023
- OECD ([2024](#)): Do Adults Have the Skills They Need to Thrive in a Changing World? Survey of Adult Skills 2023, OECD 2024

Készítette: Hagymásy Tünde
Képviselői Információs Szolgálat
E-mail: infoszolg@parlament.hu

infoszolg

Internet: www.parlament.hu/infoszolg
Intranet: intra.parlament.hu/infoszolg/
Telefon: (1) 441-6486